

Стаття надійшла до редакції 07.02.2019

Перевірено на плагіат 09.02.2019 р.

унікальність – 86,54 %

<https://doi.org/10.17721/StudLing2019.14.107-117>

УДК 81'42

ІДЕОЛОГІЗАЦІЯ ТЕОРЕТИЧНОГО УКРАЇНСЬКОГО ТА РУМУНСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА В ХХ СТ.: СПІЛЬНЕ ТА ВІДМІННЕ

Сергій Мирославович Лучканин (м. Київ, Україна)

luchkanyn@ukr.net

д.філол.н., професор

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

Інститут філології

Для українського та румунського теоретичного мовознавства середини і другої половини ХХ ст. властиве нав'язування офіційної державної ідеології (марксизму-ленізму) як провідної методології розв'язання проблем природи та сутності людської мови, дослідження внутрішньої структури мовної системи, використання методів лінгвістичних досліджень, що становить предмет загального мовознавства. Залишаємо осторонь питання, пов'язані з русифікацією (українізацією, румунізацією, мадяризацією): предметом дослідження є проникнення офіційної державної ідеології в дискусії щодо природи і сутності людської мови взагалі (що є предметом саме загального мовознавства), відображення панівної ідеології у методах лінгвістичного дослідження.

В українському радянському теоретичному мовознавстві 1930-1940-х рр. офіційно насаджувався марризм як пролетарська ідеологія, спрямована проти буржуазної компаративістики, окремі українські лінгвісти усвідомлюючи за тодішнім офіційним керманічем радянського мовознавства І. І. Мецаніновим використовували ім'я Марра як «цит», починали з цитування Марра власні праці, однак це особливо не відчувалося на змісті викладу мовного матеріалу (так робив, зокрема, академік М. Я. Калинович (1888-1949) та ін.). Після появи праці Сталіна «Марксизм і питання мовознавства» (1950) в українське та румунське теоретичне мовознавство рясно стали проникати загальновідомі цитати з цього опусу (засудження класового характеру мови, ідеї революційних переворотів у ній, необхідність діалектичного поєднання вивчення мови в нерозривному зв'язку з

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Лучканин С. М. [Лучканин С. М.], luchkanyn@ukr.net

Ідеоологізація теоретичного українського та румунського мовознавства в ХХ ст.: спільне та відмінне [Идеоологизация теоретического украинского и румынского языкознания в ХХ в.: общее и отличное]

(Українською / На укр. яз.)

історією суспільства), що подавалися в лінгвістичній літературі України до XXII з'їзду КІПС (1961), а в Румунії – до смерті Г. Георгіу-Дежа (1965). Лише з цього часу розпочинається розвиток лінгвістичного структуралізму, оскільки мовознавчі «праці» вождя дозволяли осмислювати мовні факти лише в межах порівняльно-історичної (й описової) парадигми.

Ключові слова: загальне мовознавство, румунська мова, українська мова, історико-філологічні концепції, дакійський субстрат.

THE FEATURES OF IDEOLOGIZATION OF GENERAL LINGUISTICS IN UKRAINIAN AND ROMANIAN SCIENCE ABOUT LANGUAGE (THE XXST CENTURY)

Luchkanyn Sergiy M. (Kyiv, Ukraine)

luchkanyn@ukr.net

DSc., full professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Institute of Philology

The imposition of official state ideology (Marxism-Leninism) is characteristic for Ukrainian and Romanian theoretical linguistics of the middle and second half of the 20th century. It was the leading methodology for solving the problems of nature and essence of the human language. With its help, it was possible to study internal structure of the linguistic system and use linguistic research methods, which are the subject of general linguistics. Issues that are related to the problems of ideology and specific linguistics (Ukrainization, Russification, Romanization, Magyarization, etc.) are not considered and addressed. The subject of research is the penetration of official state ideology into linguistic questions about the nature and essence of language, its reflection in the methods of linguistic research. In Ukrainian Soviet theoretical linguistics of the 1930–1940s, Marxism was officially propagated as a proletarian ideology directed against bourgeois comparative studies. Some Ukrainian linguists, following Ivan Meshchaninov (which then was the official head of Soviet linguistics), used the name Marr as a “shield”. They started with quoting Marr in their own works, but that did not affect much the language material investigation (for example, Academician Mykhailo Kalynovych (1888-1949) and others). After appearance of Stalin's work “Marxism and Problems of Linguistics” (1950), well-known quotes from this work occurred widely in Ukrainian and Romanian theoretical linguistics. They were about the class nature of the language,

Actual Problems of Linguistics [Aktual'ni problemy movoznavstva]

© Luchkanyn S. M. [Luchkanin S. M.], luchkanyn@ukr.net

The Features of Ideologization of General Linguistics in Ukrainian and Romanian Science about Language (the XXst century) [Ideologizaciya teoretichnogo ukrayinskogo ta rumunskogo movoznavstva v XXst: spilne ta vidminne] (in Ukrainian)

developed the ideas of revolutionary upheavals in it, stated the need for a dialectical combination of language learning with the history of the society. They have been quoted in the linguistic literature of Ukraine until the 22nd Congress of the CPSU (1961). In Romania, they have been quoted until the death of Gheorghe Gheorghiu-Dej (1965). Only by this time the development of linguistic structuralism had begun, because the linguistic outlook of the “leader” allowed comprehending lingual facts exclusively within the framework of comparative-historical and descriptive paradigm.

Key words: general linguistics, the Romanian language, the Ukrainian language, historical-philologic conceptions, Dacian substrate.

ИДЕОЛОГИЗАЦИЯ ТЕОРЕТИЧЕСКОГО УКРАИНСКОГО И РУМЫНСКОГО ЯЗЫКОЗНАНИЯ В XX В.: ОБЩЕЕ И ОТЛИЧНОЕ

Сергей Мирославович Лучканин (г. Киев, Украина)

luchkanyin@ukr.net

д.филол.н., профессор

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко,

Институт филологии

Для украинского и румынского теоретического языкознания середины и второй половины XX в. характерно навязывание официальной государственной идеологии (марксизма-ленинизма) как ведущей методологии изучения проблем природы и сущности человеческого языка, исследования внутренней структуры языковой системы, использования методов лингвистического исследования. В статье не рассматриваются вопросы, связанные с украинизацией, русификацией, румынизацией, мадьяризацией и т.д.; предметом исследования является проникновение официальной государственной идеологии именно в лингвистические вопросы о природе и сущности языка как общественного явления, общественно-исторической категории, системно-структурного образования.

В украинском советском теоретическом языкознании 1930–1940-х гг. официально насаждался марксизм как пролетарская идеология, направленная против буржуазной компаративистики. Отдельные украинские лингвисты вслед за тогдашним официальным главой советской лингвистики И. И. Мещаниновым использовали имя Марра как «цит», начинали своиopusы с цитирования Марра в собственных работах, но это особо не сказывалось на анализе языкового материала (например, академик М. Я. Калинович (1888-1949) и др.). После

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Лучканин С. М. [Лучканин С. М.], luchkanyin@ukr.net

Идеологізація теоретичного українського та румунського мовознавства в XX ст.: спільне та відмінне [Идеологизация теоретического украинского и румынского языкознания в XX в.: общее и отличное]

(Українською / На укр. яз.)

появления работы Сталина «Марксизм и вопросы языкознания» (1950) в украинскую и румынскую теоретическую лингвистику начали обильно проникать общеизвестные цитаты из этого труда (осуждение классового характера языка, идеи революционных переворотов в нём, необходимость диалектического единства в изучении языка и истории общества), что происходило в Украине до XXII съезда КПСС (1961), а в Румынии – до смерти Г. Георгиу-Дежа (1965). К этому времени начинается развитие лингвистического структурализма, поскольку лингвистические труды «вождя» допускали осмысление языковых фактов лишь в рамках сравнительно-исторической (и описательной) парадигмы.

Ключевые слова: общее языкознание, румынский язык, украинский язык, историко-филологические концепции, дакийский субстрат.

Людина стала виявляти інтерес до мови відтоді, як усвідомила себе людиною, homo sapiens. Із практичних потреб відбулося становлення давньоіндійського мовознавства, про те, що „спочатку було слово“, говорить християнство, за римського імператора Веспасіана (69-79) вчителі-мовники були звільнені від державних та військових повинностей, а штатні граматики і ритори перейшли на утримання імперії. Відомі політики різних епох і народів переймалися мовними питаннями – фараон Псамметіх, Гай Юлій Цезар, Карл Великий, король Франції Франціск I (XVI ст.), діячі Великої Французької буржуазної революції 1789-1794 рр., також, як побачимо далі, і В. І. Ленін (Ульянов) та Й. В. Сталін (Джугашвілі), навіть сучасні політики, депутати парламентів, урядовці. Усе це відомо, називається в мовознавстві мовною політикою, чимало написано з історії лінгвоциду. Залишаємо осторонь питання, пов'язані з русифікацією (українізацією, румунізацією, мадяризацією), предметом нашого дослідження є проникнення офіційної державної ідеології в дискусії щодо природи і сутності людської мови взагалі (що є предметом саме загального мовознавства), відображення панівної ідеології у внутрішній структурі мовної системи, методах лінгвістичного дослідження, чого аж ніяк не спостерігалось в історичному поступові загальномовознавчих ідей і теорій в українській і румунській лінгвістиці до XX ст. Розуміємо „ідеологічну боротьбу“ не як витіснення внаслідок великодержавної імперської мовної політики однієї (кількох) мови іншою (панівною), а „методологічно“, як філософсько-ідеологічне осмислення природи мови, її системно-структурної організації, методів дослідження мови тощо.

Actual Problems of Linguistics [Aktual'ni problemy movoznavstva]

© Luchkanyn S. M. [Luchkanin S. M.], luchkanyn@ukr.net

The Features of Ideologization of General Linguistics in Ukrainian and Romanian Science about Language (the XXst century) [Ideologizaciya teoretichnogo ukrayinskogo ta rumunskogo movoznavstva v XXst: spilne ta vidminne] (in Ukrainian)

У Радянському Союзі величезного значення надавалося ідеологічній пропаганді, тому саме офіційна ідеологія марксизму-ленінізму стала наріжним каменем радянського (а з ним і українського, після Другої світової війни – і в країнах „соціалістичної співдружності“, зокрема, у Румунії, безумовно, неоднаковою мірою) теоретичного мовознавства, щоправда, не відразу. Якщо образи Маркса та Леніна в радянську літературу й мистецтво проникли майже відразу, то в гуманітарні науки, зокрема і в радянське теоретичне мовознавство, марксистсько-ленінська ідеологія стала проникати лише з 1930-х. Одним із перших, хто став приблизно з 1927-1928 залучати до своїх творів цитати з Маркса, Енгельса, Леніна, а потім і Сталіна, став творець так званого „нового вчення про мову“ М. Я. Марр, заявивши про „пролетарський“ характер власних ідей, як-от: мова є надбудовою над базисом, тому їй властива класова природа; стрибкоподібний характер розвитку мови, відповідність мовних стадій суспільно-економічним формаціям; через схрещування кількість мов поступово зменшується; методом дослідження є чотириелементний палеонтологічний аналіз зі сумновідомими *sal, ber, jon, rod*. Учення Марра насаджувалося як пролетарська ідеологія, спрямована проти буржуазного компаративізму. Окремі українські мовознавці, услід за талановитим учнем Марра І. І. Мещаніновим (1883-1967), використовували ім'я Марра як „шит“, починали з цитування Марра власні праці, однак далі на викладі мовного матеріалу ці цитати на змісті аж ніяк не позначалися. Певну данину марризму змушений був віддати і видатний український лінгвіст Михайло Якович Калинович (1888-1949), який у повоєнний час завідував кафедрою загального мовознавства Київського університету імені Тараса Шевченка, хоча як учений він формувався на лінгвістичних теоріях кінця XIX ст. В одній зі статей, написаній у співавторстві з Д. Дріновим – „Ліквідувати націоналістичне шкідництво в радянській фізичній термінології“ (1935), знаходимо такі посилання на Марра та Леніна: „В українській мові є багато слів спільних не тільки з російською і білоруською мовою, а й з іншими мовами, – слів, запозичених з інших мов. Українська мова не становить щодо цього винятку, бо взагалі нема жодної мови, яка була б позбавлена іншомовних елементів. Спілкування різних груп людства між собою, контакт економічний, політичний і культурний, спільні класові інтереси в

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Лучканин С. М. [Лучканин С. М.], luchkanyn@ukr.net

Ідеологізація теоретичного українського та румунського мовознавства в XX ст.: спільне та відмінне [Идеологизация теоретического украинского и румынского языкознания в XX в.: общее и отличное]

(Українською / На укр. яз.)

міжнародному масштабі, – все це має наслідком взаємовплив мов, схрещення і взаємопереймання їх. Цей загальновідомий факт дістав всебічне соціально-економічне висвітлення в революційному новому вченні про мову акад. Марра і його школи. Ленін дає блискучий приклад на інтернаціоналізацію вже в перші роки Жовтневої революції слова „совет“ [цит. за: Українська мова 2005, 239]. М. Я. Калинович volens-nolens ужив термін „схрещення мов“, на якому так наполягав Марр, а нині в лінгвістичній літературі це поняття найчастіше називають „мовними контактами“ або „взаємодією мов“.

Подальший виток ідеологізації теоретичної лінгвістики пов'язаний із т.зв. „вільною дискусією з мовознавства“, що розгорілася на сторінках „Правди“ у травні-серпні 1950 р., під час якої 20 червня з'явилася стаття Сталіна „Стосовно марксизму в мовознавстві“, до якої згодом додалися чотири „відповіді читачам“, які разом склали брошуру „Марксизм і питання мовознавства“, негайно видану мільйонними накладами й оголошену „геніальною“. Сталінські писання з мовознавства, як відомо, містили різку критику вчення Марра й реабілітовували порівняльно-історичне мовознавство XIX ст. у його молодограматичному розумінні. Зараз уже відомо, що консультували Сталіна в лінгвістичних питаннях прибічники порівняльно-історичного мовознавства – А. П. Чикобава, В. В. Виноградов та Б. О. Серебренников, у його розпорядженні був також підручник „Вступ до мовознавства“ Д. М. Кудрявського (1913), що став для Сталіна основним теоретичним джерелом. У праці Сталіна критикуються відверто абсурдні тези марризму щодо „чотирьох елементів“ (їх довести й неможливо), спеціально згадується й засуджується „аракчєєвський режим у мовознавстві“, що „не властивий науці та людям науки“, який настав після наступу марристів у 1948-початку 1950. Сталін твердив, що порівняльно-історичний метод, який при його „серйозних недоліках“ (їх не конкретизовано – цим уже займуться далі лінгвісти), усе-таки „штовхає до праці, до вивчення мов“; сталінський виступ знімав із компаративістики звинувачення марристів у „буржуазності й расизмі“, що тяжів над нею у 1920-1940-х. У Радянському Союзі почалися проробки й каяття „вчорашніх марристів“ на чолі з І. І. Мещаниновим (хоча він і вийшов за межі „нового вчення про мову“, не підтримував крайніх репресивних заходів, на відміну

Actual Problems of Linguistics [Aktual'ni problemy movoznavstva]

© Luchkanyan S. M. [Luchkanin S. M.], luchkanyan@ukr.net

The Features of Ideologization of General Linguistics in Ukrainian and Romanian Science about Language (the XXst century) [Ideologizaciya teoretichnogo ukrayinskogo ta rumunskogo movoznavstva v XXst: spilne ta vidminne] (in Ukrainian)

від Г. П. Сердюченка та Ф. П. Філіна). „Брошуру вождя в умовах культу його особи було оголошено геніальною працею, що відкрила новий, вищий етап розвитку радянського мовознавства. Викладений Сталіним текст сприймався як догма, яку не можна уточнити, переглянути чи творчо осмислити. Дозволялося лише цитувати цю брошуру, супроводжуючи голосними епітетами ім'я її автора“ [Семчинский 1989, 38]. З одного боку, у сталінських працях містилися речі, які й сьогодні ніхто не заперечуватиме: засудження класового характеру мови, ідеї революційних переворотів у ній, необхідність діалектичного поєднання вивчення мови „в нерозривному зв'язку з історією суспільства, з історією народу, якому належить виучувана мова і який є творцем і носієм цієї мови“ з „вивченням внутрішніх законів розвитку мови“; визнання, що „жодна наука не може розвиватися й досягати успіхів без боротьби думок, без свободи критики“. З іншого боку, наявні й фактичні помилки, найвідоміша з яких – зауваження Сталіна про те, що сучасна російська літературна мова сформувалася на основі орловсько-курського діалекту, а не середньоросійських, передусім московських говорів: за часів Другої світової війни широко вживався вислів „орловсько-курська дуга“, очевидно, він і вплинув на сталінську лінгвістичну обмовку, якої вимушено „не помічали“ кілька років. Також відомо, що після „дискусії“ на певний час призупинилося дослідження проблем, які мали наукове значення в „новому вченні про мову“ – проблеми мови та мислення, типології мов, окремі питання соціолінгвістики, адже Сталін усю соціальну диференціацію мови звів винятково до салонних жаргонів. „Марксизм і питання мовознавства“ на початку 1950-х усіяло пропагували й перевидавали – саме втручання „вождя“ в науку про мову було командно-адміністративним і в дусі свого часу, цитати зі сталінської роботи стали обов'язковими не лише для лінгвістичних праць, але й для звичайних граматик та словників, статей зазедве чи не з будь-якої проблеми (навіть дріб'язкової) філології, історії, мистецтвознавства, філософії. А. О. Білецький у статті „Значення праці Й. В. Сталіна „Марксизм і питання мовознавства“ для розвитку класичної філології“ 1952 р., де, поряд із обов'язковим цитуванням „геніальних лінгвістичних праць“, наявний і ретельний аналіз стану тогочасної класичної філології в Україні, ставляться цілком науково питання історичної еволюції класичних мов, кожна

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Лущканин С. М. [Лущканин С. М.], luchkanyn@ukr.net

Идеологизация теоретического украинского та румынского мовознавства в XX ст.: спільне та відмінне [Идеологизация теоретического украинского и румынского языкознания в XX в.: общее и отличное]

(Українською / На укр. яз.)

актуальна для класичної філології проблема (вивчення старогрецьких діалектів, лексики та фразеології класичних мов, етимологічні дослідження матеріалу класичних мов із застосуванням досягнень порівняльно-історичного методу, вивчення класичних мов на всіх щаблях їхнього розвитку, переклади творів кращих античних авторів) „підтримується“ посиланням на відповідні рядки зі сталінської праці, часто їх притягнуто умовно.

У СРСР посилання на праці Сталіна з мовознавства зменшуються вже з 1954-1955. У „Вступі до мовознавства” Р. О. Будагова (1958; 1961 – переклад румунською мовою Г. Міхеїле) згадок Сталіна немає зовсім, на відміну від попереднього видання цього підручника (1953), що рясніє зі сталінських цитат і критики Марра. Цікаво, що Р. О. Будагов чи не першим відмовився від цитувань „Марксизму і питань мовознавства“, хоча його праці, як в жодного іншого солідного радянського мовознавця, просякнуті марксистсько-ленінською ідеологією, діалектичним матеріалізмом. Натомість запеклий антимаррист О. О. Реформатський, який уважався заледве чи не „дисидентом“ радянської лінгвістики до 1950 (саме в його першому виданні підручника „Вступ до мовознавства“ (1947) відомий маррист Г. П. Сердюченко вбачав „цілковите плазування перед загниваючою буржуазною наукою“), щедро цитує Сталіна як у 2-му виданні „Вступу до мовознавства“ (1955; це не дивина), так і в третьому виданні власного класичного підручника вже 1960: весь другий параграф – „Мова як явище суспільне“ – це, по суті, набір сталінських цитат; чимало їх у параграфах, присвячених словниковому складу мови та її основному словниковому фонду, граматиці, порівняльному методу в мовознавстві, основним закономірностям розвитку мов, не кажучи вже про наскрізь заідеологізований розділ „Мова в соціалістичному суспільстві“. І це вже після XX з’їзду КПРС і появи перших праць із засудженням „культу особи“ протягом 1956-1960.

Як відомо, після закінчення Другої світової війни 1939-1945 Румунія опинилася у складі керованого колишнім СРСР соціалістичного табору, у цей період румунська лінгвістика аж до 1989 р. перебувала під ідеологічним пресом правлячої компартії (недарма період 1948-1962 у сучасній румунській історіографії отримав назву „obsedantul deceniu“, „темне

десятиліття“). Так, у 1950-1952 у румунському мовознавстві прокотилася хвиля „викриття марристів“ (за радянським зразком): своєрідне „запозичення” досвіду „старших товаришів” виявилось відображенням кривого дзеркала, бо основний удар партійні діячі від науки завдали у 1950-1953 саме блискучим фахівцям з історичного й порівняльно-історичного мовознавства – академікам Александру Росетті (Alexandru Rosetti, 1895-1990), Йоргу Йордану (Iorgu Iordan, 1888-1986) та Александру Грауру (Alexandru Graur, 1900-1988). Оскільки румунське міжвоєнне мовознавство розвивалося переважно в порівняльно-історичній парадигмі, то з наукового погляду критика ідей Марра в Румунії була зайвою. Однак, безумовно, румунські партійні ідеологи не могли не помітити „радянської лінгвістичної дискусії“ та її наслідків. 25 липня 1951 у газеті ЦК РПП „Scînteia“ („Іскра“) з’являється редакційна стаття „Pentru înflorirea lingvisticii în țara noastră“ („За розквіт мовознавства в нашій країні“), у якій піддається критиці академічна наука, яка зовсім залишає поза увагою прикладні потреби, зокрема – необхідність реформування етимологічної орфографії (невдовзі її замінили фонетичною 1953, при тому навіть назву країни – *România* – стали писати з *i* – *Romînia*, щоб розірвати зв’язок румунської мови з іншими романськими; таке написання залишалося чинним до 1965). У березні й липні 1951 відбулися сесії АН РНР, на яких пролунала гостра критика А. Росетті, Й. Йордана та А. Граура, що й підготувало ґрунт для появи 13 червня 1952 доповідної записки „Щодо ворожої діяльності мовознавців А. Росетті, Й. Йордана та А. Граура“ тодішнього головного ідеолога Румунської робітничої партії Леонте Реуту (*Leonte Răutu*, справжнє ім’я і прізвище – *Lonea Oighenstein*, народився в Бессарабії 1910), що використовував псевдонім „Malvoglio“. А. Росетті доволі жорстко критикують у редакційній статті „Задачи советского языкознания в свете трудов И. В. Сталина“ першого номера „Вопросов языкознания“ (1952), румунські ідеологи просто не могли не зважати на звинувачення А. Росетті в надзахопленні семантикою з боку солідного радянського лінгвістичного видання. У праці ж Сталіна, як відомо, містилося зауваження, що зловживання семантикою привело Марра до ідеалізму, а в ті роки ніхто з учених не бажав бути звинуваченим в ідеалізмі, що було рівноцінно втраті роботи або навіть й арешту. Але потім акцентовано, що його дослідження „повторюють

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Лучканин С. М. [Лучканин С. М.], luchkanyn@ukr.net

Ідеологізація теоретичного українського та румунського мовознавства в ХХ ст.: спільне та відмінне [Идеологизация теоретического украинского и румынского языкознания в XX в.: общее и отличное]

(Українською / На укр. яз.)

ідеалістичні концепції Ф. де Соссюра, повністю розкритиковані радянськими лінгвістами-матеріалістами“.

Й. Йордан критикується за непоодинокі посилання на праці західних лінгвістів, у той час як радянські ідеологи в повоєнні роки нестримно повторювали гасла про „маразм” і „збідніння” сучасної західної науки (відсилаємо до передовиці „Вопросов языкознания“ за 1952, № 1), за відсутність праць із чітко вираженою новою „всеперемагаючою ідеологією Маркса-Енгельса-Леніна-Сталіна“. Не оминається й редагований А. Грауром часопис „Cum vorbim” („Як ми говоримо”), у якому, за Л. Реуту, „значне місце займає аналіз різноманітних тривіальних слів та висловів”, як-от: *ticălos* „мерзотник”, *putred de bogat* „грошовий мішок”, *pleava societății* „покидьки суспільства”, *a-și da arama pe față* „показати своє справжнє обличчя”, *chilipirgiu* „шахрай, дурацький”, *chiulangiu* „нероба, гультіва”, *servil* „раболітник”, *mișel* „мерзотник” та ін.; ці „вислови”, очевидно, не відповідали новим часам „розгорнутого будівництва нового суспільства“. А. Граур змушений був займатися самобичуванням: „Поява праці Сталіна „Марксизм і питання мовознавства” у червні-липні 1950 мала дар негайного знищення туману марризму, який покривав наші очі... Жахливі помилки, яких я припустився під впливом М. Я. Марра, стали зрозумілими для всіх і для мене самого. Усе-таки я маю визнати, що протягом кількох місяців я добре не усвідомлював, чим слід тепер займатися мовознавцем, я не бачив жодної теми загальнолінгвістичного дослідження, яке можна було б вивчати у світлі сталінської теорії. Я мав відчуття, що все, що слід було б висловити, сказав Й. В. Сталін” [Graur 1955, 5-6].

Якщо в радянській лінгвістиці, як ми бачили, посилання на праці Сталіна з мовознавства зменшуються вже з 1954-1955, то в „Короткій історії мовознавства“ А. Граура та Л. Валд перших двох видань 1961 і навіть 1965 уславлюються „заслуги“ Сталіна у викритті марризму. Цитуємо видання 1965: „У подібних умовах [марризму – С. Л.] марксистське мовознавство не могло рухатися вперед. Щоб покласти край незадовільній ситуації, „Правда“, центральний орган КПРС, відкрила 9 травня 1950 дискусію з лінгвістичних проблем, у якій узяв участь Й. В. Сталін, опублікувавши три статті (перша побачила світ 20 червня 1950). Ці роботи потім опублікували окремою брошурою під назвою „Марксизм і

питання мовознавства“. Цей виступ спричинив до цілковитого знищення марризму й розчищення місця для побудови справді марксистського мовознавства“ [Graur, Wald 1965, 175].

У нацистській Німеччині говорили про „арійську“ фізику, а у фашистській Італії Вергілія проголошували предтечею італійського гегемонізму. У Радянській Україні, як і в усьому СРСР, говорили про ідеологічну боротьбу між „марксистсько-ленінською“ та „буржуазною“ лінгвістикою. Наявність класів та класової боротьби відкрили ще французькі історики в першій половині XIX ст. після Наполеонівських воєн. І зараз не варто заперечувати класову диференціацію суспільства, слід говорити про соціальну диференціацію мови. Однак науку за класовою ознакою ділити не можна, навіть лінгвістику.

Література:

1. Семчинский, С. В. «Лингвистическая дискуссия в «Правде» и брошюра И. В. Сталина «Марксизм и вопросы языкознания».» *Русский язык и литература в средних учебных заведениях УССР* 6 (1989): 31–38.
2. *Українська мова у XX сторіччі: історія лінгвоциду*, за ред. Л. Масенко (Київ, Вид. дім Києво-Могилянська академія, 2005).
3. Graur, Al. *Studii de lingvistică generală* (București, Editura Academiei, 1955).
4. Graur, Al., Wald, L. *Scurtă istorie a lingvisticii. Ediția a II-a revăzută și adăugită* (București, Editura științifică, 1965).

References:

1. Semchinskii, S. V. «Lingvističeskaja diskussija v “Pravde” i brošura I.V.Stalina “Marxism i voprosy jazykoznanija» [= Linguistic discussion in «Pravda» and Joseph Stalin's brochure “Marxism and Problems of Linguistics”].» *Russkij jazyk i literatura v srednih uchebnyh zavedenijah USSR* 6 (1989): 31–38 (In Russ.).
2. *Ukrajinska mova v XX st.: istorija lingvotsydu* [= Ukrainian language in the 20th century: the history of linguicide], za red. L. Masenko (Kyiv, 2005), 399 (in Ukr.).
3. Graur, Al., *Studii de lingvistică generală* [= Studies in General Linguistics] (București, Editura Academiei, 1955), 192.
4. Graur, Al., Wald, L. *Scurtă istorie a lingvisticii. Ediția a II-a revăzută și adăugită* [= *Scurtă istorie a lingvistiicii*] (București, Editura științifică, 1965), 182.

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Лучканин С. М. [Лучканин С. М.], luchkanyn@ukr.net

Ідеологізація теоретичного українського та румунського мовознавства в XX ст.: спільне та відмінне [Идеологизация теоретического украинского и румынского языкознания в XX в.: общее и отличное] (Українською / На укр. яз.)